

«Сейфуллин оқулары – 18: « Жастар және ғылым – болашаққа көзқарас» халықаралық ғылыми - практикалық конференция материалдары = Материалы международной научно-практической конференции «Сейфуллинские чтения – 18: « Молодежь и наука – взгляд в будущее» - 2022.- Т.ІІ, Ч.І. - Б. 179-181

ҚАЗАҚТЫҢ ҚҰЙРЫҚТЫ ҰЯҢ ЖҮНДІ ҚОЙ ТҰҚЫМЫНА СИПАТТАМА ЖӘНЕ САУЛЫҚТАРЫНЫҢ СҮТТІЛІГІ

Сейтонова А.Р., 4-курс студенті С.Сейфуллин атындағы Қазақ агротехникалық университеті, Нұр-Сұлтан қ.

Қазақстанның қой шаруашылығы – мал шаруашылығының ежелгі және жетекші сала- сы. Қазақстанның қой шаруашылығының негізгі бағыттарының бірі етті-майлы өнімділік болып табылады. Етті-майлы өнімділік бағытындағы қой тұқымдары: еділбай, қазақтың құйрықты қылшық жүнді, қазақтың құйрықты ұяң жүнді, сарыарқа, дегерес, ордабасы сияқты қойлары еліміз бойынша өңірлерде өсіріледі [1].

Елімізде кең тараған етті-майлы бағыттағы қой тұқымдарының бірі қазақтың құйрықты ұяң жүнді қойлары. Бұл қой тұқымы 1994 жылы жеке тұқым ретінде бектілген. Көп жыл- дар бойы Қазақстанның әр аймағында сараджы, дегерес, тәжік, алай қойларын жергілікті қылшық жүнді қазақ қойларымен будандасытырылып шығарылған. Бұл тұқымның үш аймақтық: қарғалы, ақтөбе және байыс тұқымішілік сүлелері (типтері) бар. Қарғалы типі 1931 жылдан бастап В.А. Бальмонттың жетекшілігімен шығарыла бастаған. Шығарылған жері Алматы облысы, Мыңбаев атындағы тәжірибе шаруашылығы, ал көбейіп өсірілген жері орталық Қазақстанның қатаң шөлейтті аудандары болды.

Қазақтың ұяң жүнді құйрықты қой тұқымы жоғары деңгейдегі ет және сапалы кілемдік жүнімен сипатталады. Дене бітімі шымыр, сүйегі мықты, тұлғасы орташадан жоғары, арқасы жоталы, кеудесі кең, құйрықты қойлар. Жүні жабыны ұяң, ақ және ақшыл түсті келеді. Қошқарлары орташа тірілей салмағы 90–112 кг, саулықтары 58–62 кг аралығында болады. Жүн түсімі – сәйкесінше 4,5 – 5,2 кг және 2,5–3,2 кг болса, таза жүн шығымы 66 – 72%-ды құрайды. Әр 100 саулықтан 105–110 қозы алынады. Қозылары тез өсіп жетіледі. Енесінен бөлген кездегі 4–4,5 айлық қозының тірі салмағы ересек қойлардың 38 – 57%- ын, 1,5 жастағы тоқтылардың тірілей салмағы 69 – 93%-ын құрайды. 4 – 4,5 айлық еркек қозылардың сойыс шығымы 52–54%-ды, 1,5 жастағы еркек тоқтыларда бұл көрсеткіш 54

– 56%-ға тең. Қазіргі таңда Қарағанды өңіріндегі «Отқанжар» ЖШС шаруашылығында өсірілетін аталған қой тұқымының қарғалы типі халықты сапалы және экологиялық таза етпен және сондай-ақ елімізде қолға алынып жатқан жеңіл өнеркәсіпті сұранысқа ие (ақ және ақшыл түсті) жүнмен қамтамасыз етуге айтарлықтай септігін тигізеді [2].

Қазіргі кезде етті-майлы бағыттағы қой шаруашылығында жүргізілетін ғылыми-ізденіс жұмыстарының басым бөлігі ет өнімділігін арттыруға бағытталған. Алайда

жергілікті қой тұқымдарын өсіретін шаруашылықтардың жылдық табысының үшінші кіріс көзі ретінде тауарлы қой сүтінде өндіру мүмкіндігі бар. Қой сүтінің адам денсаулығы үшін тағамдық құндылығы, оның сипаттамалары мен ерекшелігі көптеген ғалымдардың еңбектерінде кеңінен зерттелген [3, 4]. Осыған сәйкес біздің зерттеудің мақсаты қазақтың құйрықты ұяң жүнді саулықтарының сүт өнімділігін қозыларының өсімі бойынша анықтау болды. Бұл ғылыми-ізденіс жұмысы PhD, аға оқытушы Д.К. Ибраевтың жетекшілігімен «Мал шаруашылығы өнімдерін өндіру және өңдеу технологиясы» кафедрасында жүргізілді.

Қойдан алынатын сүт мөлшері бір саулықтан немесе саулықтардың тобынан еміп жүрген қозылардың тірілей салмағының өсімі бойынша анықталады. Қозы немесе қозы тобының (жалпы қозылардың 10% кем емес) тірілей салмағы 0,05 кг дәлдікпен өлшенуі тиіс.

Осыған орай, «Отқанжар» ЖШС шаруашылығында өсірілетін қазақтың құйрықты ұяң жүнді қой тұқымының 30 бас саулығының сүт өнімділігін анықтау үшін төмендегі келтірілген сүт өнімділігін анықтау әдісінің формуласы бойынша 30 қозының тірілей салмақтарының өсімі арқылы анықталды. Саулықтың тобынан алынатын сүт мөлшері

(S) алғашқы 30 күнде келесі формула бойынша анықталды:

$$S = \frac{(m - m1) \times 5}{n} \times N$$

мұндағы, m – жасы 30 күндік қозы немесе қозылар тобының тірілей салмағы, кг.

$m1$ – қозылардың туылған кездегі тірілей салмағы, кг;

n – топтағы қозылардың саны, бас;

N – топтағы саулықтардың саны, бас;

5 – қозының 1 кг тірілей салмағының өсіміне жұмсалатын сүт мөлшері, кг.

Қазақтың құйрықты ұяң жүнді саулықтарының бірінші айдағы сүтею кезінде сүт көлемі қалыпты болды.

1 кесте – Қазақтың құйрықты ұяң жүнді саулықтарының сүтеюінің бірінші айындағы сүт көлемі

Қозылардың туылған кездегі тірілей салмағы, кг $n = 30$	Қозылардың 30 күндік тірілей салмағы, кг $n = 30$	Саулықтардан алынған сүт мөлшері, кг $n = 30$
4,7±0,46	14,4±1,36	48,5

кестеде көрсетілгендей 30 бас қозылардың туылған кездегі тірілей салмағы орташа 4,7 кг болды, ал 30 күндік жасында 14,4 кг-ға жетті. Сонымен саулықтар сүтеюінің бірінші айында әр саулықтан орташа 48,5 кг сүт мөлшері анықталды, демек әрбір саулықтың тәуліктік сүт мөлшері 1,61 кг құрады.

Пайдаланылған әдебиеттер тізімі

- 1.Сәбденов Қ.С. Қой және ешкі өнімдерін өндіру технологиясы [Мәтін]: Оқулық / Қ.С. Сәбденов, Б.Т. Құлатаев, М.Қ. Байбатшанов / I том., – Алматы: Нур-Принт, 2012. – 401 б.
- 2.Жумадилла К. Казахская курдючная полугрубошерстная порода овец. Каргалин- ский тип [Текст]: монография / – Алматы: 2015. – 216 с.
- 3.Balthazar C.F. Sheep Milk: Physicochemical Characteristics and Relevance for Functional Food Development [Text]: / C.F.Balthazar, T.C. Pimentel, L.L.Ferrao, C.N.Almada, A.Santillo, M. Albenzio, N.Mollakhalili, A.M.Mortazavian, J.S.Nascimento, M.C.Silva, M.Q.Freitas, A.S.Sant’Ana, D.Granato, A.G.Cruz // Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety. – 2017. – V.16. – P.247-262.
- 4.Arпита M. Sheep milk: A pertinent functional food [Text]: / M.Arпита, K.Sh. Ajay, S.Raghvendar // Small Ruminant Research, – 2019. – V.181., –P.6-11.